

УДК 379.8.015.311:159.923.2

ДИТЯЧІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ТИПОЛОГІЯ, ПРОБЛЕМИ, ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Чиренко Н. В.

У статті розкрито виховні можливості дитячих організацій та об'єднань; визначено особливості їх діяльності як дієвого партнера інших соціальних інститутів у процесі виховання підростаючої особистості; окреслено типологію за напрямками діяльності, наведено низку суперечностей та проблем, які виникають в організації діяльності дитячих об'єднань.

Ключові слова: громадські дитячі організації та об'єднання, виховний потенціал, виховання, соціальний інститут.

В статье раскрыты воспитательные возможности детских организаций и объединений; определены особенности их деятельности как действенного партнера других социальных институтов в процессе воспитания подрастающей личности; очерчена типология по направлениям деятельности, приведен ряд противоречий и проблем, которые возникают в организации деятельности детских объединений.

Ключевые слова: общественные детские организации и объединения, воспитательный потенциал, воспитание, социальный институт.

The article deals with the educational opportunities of children's organizations and associations; defines peculiarities of their activities as effective partnership to other social institutions in the education of young people; outlines a typology according to the directions of activity; shows a range of contradictions and problems that arise in the organization of activities of children's associations.

Key words: public children's organizations and associations, educational potential, education, social institution.

Громадські дитячі та молодіжні організації та об'єднання є важливим і самостійним соціальним інститутом в українському суспільстві та виступають дієвим партнером інших соціальних інститутів у процесі виховання дітей та молоді. Це підтверджується динамікою їх кількісного і чисельного зростання, формуванням нормативно-правової основи функціонування, налагодженням співпраці з органами державної влади з реалізації державної молодіжної політики, різноманітністю і постійним оновленням змісту, форм і методів роботи.

Вживаючи поняття "об'єднання" та "організація", вважаємо за доцільне розвести дані поняття. Громадське дитяче об'єднання та громадська дитяча організація мають спільні ознаки: утворюються на основі принципів добровільності, рівності, ініціативності; об'єднують дітей для колективної діяльності, яка спрямовується на задоволення їх потреб та інтересів; є самостійними по відношенню до державних структур із наявними органами самоврядування. При цьому є ознаки, за якими дані утворення є різними, а саме: відсутність у діяльності громадських дитячих об'єднань розвиненої централізованої структури, офіційно оформленого членства та сплати членських внесків, налагодженої системи самоуправління.

Таким чином, громадська дитяча організація є особливим типом громадського об'єднання, діяльність якого не суперечить Конституції, законодавству держави та користується підтримкою державних структур.

На думку Н. Коляди, можна з упевненістю констатувати, що в дитячих організаціях не менше заслуг перед суспільством, ніж у інших основних інститутів соціалізації особистості (сім'ї, школи, різних позашкільних освітньо-виховних закладів), і вони реально допомагають дітям увійти до такого мінливого світу цивілізованими людьми. Взаємодіючи на партнерських засадах з державними органами і установами, суспільними рухами, дитячі організації вирішують найважливіші проблеми дітей, допомагаючи їм в соціальній адаптації, створюючи умови для їхньої соціалізації [6].

Дитячі об'єднання активно включають дітей в життя суспільства. Це дозволяє набути їм соціального досвіду повноцінної громадянської діяльності.

Для України ХХ сторіччя однією з характерних ознак була наявність єдиної піонерської організації, яка охоплювала практично 100 % дітей. Починаючи з 90-х років ХХ сторіччя, ситуація змінилася: замість єдиної організації постали численні дитячі та молодіжні об'єднання з різноплановими напрямками діяльності. На сьогодні різноманітні дитячі об'єднання є одним із невід'ємних соціальних інститутів українського суспільства.

У сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до типологізації дитячих і молодіжних організацій та об'єднань, оскільки типологізація здійснюється на основі різноманітних критеріїв. Так, В. Головатий виділяє наступні критерії для класифікації: 1) особливості соціальної бази організації, 2) специфіка генези (процесу виникнення), організаційні принципи, структура організації, 3) основні функції, 4) місце в суспільстві, 5) особливості впливу на суспільні процеси [3, с. 155].

Дослідники дитячого руху в Україні, характеризуючи дитячий рух за напрямками діяльності, виділяють дитячі об'єднання різного спрямування. Наведемо основні характеристики та особливості їх організації і функціонування [5].

Об'єднання політичного спрямування. У переважній більшості така спрямованість притаманна молодіжним громадським об'єднанням. Безумовно, членство у таких організаціях та об'єднаннях передбачає активну, ініціативну, сформовану життєву позицію (що, безумовно, і є у певних випадках).

На жаль, реалії сьогодення децю компрометують такі організації та об'єднання, оскільки певна їх частина створена як "припартійні" (що, в свою чергу, ставить під сумнів можливу об'єктивність у формуванні поглядів членів цих об'єднань). Як зазначають дослідники, такі організації сповідують одну з "дорослою" партією ідеологію, використовують партію як допомогу для вирішення своїх інтересів, для підтримки на виборах. Рівень залежності (матеріальної, ідеологічної, адміністративної) молодіжної філії від партії може бути різним.

Втім, варто зазначити, що існують і самостійні організації та об'єднання політичного спрямування, що свідчить про усвідомлення молоддю необхідності політичного оформлення своїх інтересів у вигляді політичної партії та необхідності боротьби за владу задля реалізації цих інтересів.

Дитячі громадські об'єднання екологічного спрямування. Екологічні дитячі об'єднання – це об'єднання, діяльність яких спрямована на формування екологічного мислення, виховання у дітей та молоді відповідальності за стан довкілля, оволодіння навичками природовідповідної поведінки. Такі об'єднання формують екологічні цінності, розуміння взаємодії людини та природи, змушують осмислювати свою поведінку та брати на себе відповідальність за наслідки свого поводження у природі.

Основними принципами діяльності переважної більшості дитячих екологічних організацій є принципи гуманізму, відкритості, добровільності, творчої ініціативи та активності. Напрямки діяльності є досить різноманітними: просвітницький, дослідницький, природоохоронний тощо. Мета таких об'єднань – формування екологічної свідомості як складової світогляду підлітка.

Дитячі об'єднання культурологічного спрямування. Сенсом діяльності дозвіллевих об'єднань є створення умов для культурної діяльності підлітків, насиченою моральними цінностями. Формування моральних цінностей підлітків проходить через організацію дозвілля та відпочинку молоді, проведення спортивно-оздоровчої роботи серед дітей та підлітків, популяризації сучасних видів мистецтва, пропагування здорового способу життя. Все це, безумовно, сприяє різнобічному розвитку особистості підлітка.

Дитячі організації фізкультурного і спортивного спрямування. Варто зазначити, що цей напрямок посідає найбільш "вигідну" роль серед інших щодо державної підтримки, що, власне, певною мірою і зумовило його розвиток. Хоча турбота держави про виховання здорового підростаючого покоління, зміцнення здоров'я дітей, змістовне дозвілля та відпочинок, головним чином, обмежується законодавчо-нормативним забезпеченням основних напрямів фізкультурно-оздоровчої роботи на загальнодержавному рівні і не завжди підкріплюється фінансуванням.

Як відомо, фізична культура та спорт є невід'ємною часткою гармонійного розвитку дитини. Такі об'єднання орієнтують дітей на турботу про зміцнення здоров'я,

пропагують здоровий спосіб життя. Таким чином, здоровий змістовний відпочинок та дозвілля стає одним із найважливіших напрямків самовиховання підлітків.

Попри те, що діяльність таких об'єднань не завжди має системний характер (а може обмежуватись окремими заходами, змаганнями, походами тощо) все ж важливо відмітити, що вони утверджують фізичну культуру як складову сучасного стилю життя, формують моду на дбайливе ставлення до здоров'я та стають осередками набуття дитиною досвіду здорового і корисного дозвілля.

Дитячі громадські об'єднання релігійного спрямування. Частину організацій релігійного спрямування складають недільні школи для дітей, які є при кожній конфесії. Там пропагуються релігійні цінності, якими мають керуватися діти у своєму житті.

Як зазначають дослідники, найбільшу тривогу викликають недільні школи при тоталітарних сектах. Такі секти характеризуються жорсткою структурою, мають харизматичного лідера чи верхівку, застосовують методи тотального контролю за особистістю, жорстко регламентують всі аспекти її життя.

У своєму впливові тоталітарні секти використовують психологічну і соціальну незрілість особистості, вузькість кругозору, несамостійність, невпевненість у майбутньому. Саме діти, які знаходяться на етапі особистісного становлення, є найбільш незахищеними від маніпулятивного впливу – несвідомо відвідують зібрання групи і стають її заручниками в майбутньому, отримуючи серйозні порушення психічного і фізичного здоров'я.

Загалом, дитячі релігійні організації неоднорідні, досить закриті, складні для вивчення.

Водночас, в окрему велику групу можна виділити об'єднання, які працюють одразу за кількома напрямками діяльності і пріоритетним завданням визначають для себе всебічне виховання та розвиток підростаючого покоління.

Попри різноманітну спрямованість діяльності дитячих об'єднань переважна більшість із них зорієнтована на пріоритети самоцінності особистості дитини, толерантність, відданість вищим духовним цінностям, поваги до себе та до інших, гармонії з довкіллям; особистої відповідальності за свій духовний, інтелектуальний, фізичний розвиток.

Таким чином, як засвідчують результати досліджень, зараз в Україні існує досить велика кількість дитячих та молодіжних організацій і об'єднань, діяльність яких спрямована на вирішення широкого спектру соціальних і освітніх проблем, благодійну діяльність, задоволення різноманітних творчих, наукових, спортивних, культурних потреб дітей та молоді.

Втім, варто зауважити, що в організації діяльності дитячих об'єднань виникає низка певних суперечностей та проблем.

Серед них Р. Литвак у своїй праці "Педагогічні основи діяльності дитячих громадських об'єднань в сучасних умовах" визначає суперечності між:

- появою великої кількості нових дитячих громадських об'єднань та нерозробленістю понятійно-термінологічної системи діяльності цих об'єднань;
- системою дитячих громадських об'єднань, що розвивається, та нерозробленістю педагогічних основ діяльності цих об'єднань;
- різноманітними видами діяльності сучасних дитячих громадських об'єднань та нерозробленістю програм діяльності цих об'єднань;
- об'єктивною потребою дитячих громадських об'єднань у кваліфікованому професіоналі-керівнику та недостатньою розробленістю змісту, форм і методів підготовки таких керівників [7].

Співзвучними є міркування й іншої дослідниці О. Солодової, яка, виділяючи існуючі суперечності, умовно розподіляє їх на внутрішні та зовнішні. На думку дослідниці, до зовнішніх належать суперечності між:

- методологією, принципами, тезаурусом, методами, які склалися протягом десятиріч, та гострою потребою сучасного різноманітного дитячого руху в практично-орієнтованих наукових розробках та науковому апараті;
- новоствореними та вже існуючими державними структурами, які займаються проблемами дитячого руху;
- вимогами сучасного соціуму до підростаючого покоління і неможливістю соціальних інститутів суспільства (в т. ч. дитячих організацій) формувати новий тип особистості, яка здатна ефективно реалізувати свої соціальні функції;

- потребою дітей в об'єднанні, яка обумовлена віковими особливостями, та відсутністю способів задоволення цієї потреби в системі соціальних відносин, соціальних зв'язків;

- широкими можливостями виховного потенціалу дитячих громадських організацій та відсутністю сучасних наукових основ їх діяльності.

До зовнішніх належать суперечності між:

- продовжувачами справи Всесоюзної піонерської організації та лідерами, ідеологами, членами нововиниклих дитячих організацій в оцінці підходів, принципів, змісту діяльності, традицій і т. д.;

- потребами дітей, членів організацій, в пізнанні смислу існування, самопізнання та вкрай обмеженими можливостями дитячих організацій в цьому виді діяльності;

- цілями діяльності дитячих організацій та засобами їх досягнення;

- гострою потребою в лідерах, координаторах, організаторах дитячого руху та відсутністю системи "вирощування" їх в самих організаціях та в системі освіти.

Окрім того, у діяльності дитячих громадських об'єднань існує низка інших проблем, найгостріші з яких: методичні (наприклад, відсутність навичок застосування новітніх педагогічних технологій); організаційні (нерозвиненість організаційних структур на місцях, спорадичний характер діяльності окремих об'єднань, відсутність інформації про досвід діяльності інших дитячих об'єднань, залучення дітей до участі в об'єднаннях тощо); фінансові (відсутність належної уваги та підтримки з боку держави, проблема матеріально-технічної бази: відсутність приміщень, транспорту тощо). Для багатьох об'єднань залишається гострою проблема відсутності кваліфікованих кадрів.

Ще однією проблемою є ізолюваність дитячого руху в Україні від міжнародної дитячої спільноти. Співробітництво дитячих об'єднань України з міжнародними організаціями характеризується певною відірваністю, поодинокі контакти зі скаутами, пластунами та піонерами за межами України часто мають епізодичний характер. Становлення дитячого руху в країні, безумовно, потребує ознайомлення, вивчення та творчого використання досвіду дитячих та молодіжних об'єднань країн, що мають тривалі демократичні традиції. При цьому нехтування власним досвідом та традиціями є неприпустимим. Проведення спільних проєктів, таборів, конкурсів тощо може стати кроком до цікавої співпраці [5].

У цьому контексті лідерам дитячих об'єднань варто спрямувати свої зусилля на налагодження взаємодії з колегами, пошук партнерів, однодумців (організація семінарів, консультацій для лідерів дитячого руху), вибудовування з ними взаємовигідних стосунків (обмін інформацією, спільні акції, заходи, проєкти тощо); прояв власних ініціатив (створення можливостей для генерації нових цікавих ідей, проєктів); відкритість до прийняття нового досвіду та надання власного.

У дослідженнях Н. Слісаренко та О. Панагушиної також звертається увага на наявні проблеми у функціонуванні дитячого руху в Україні. Так, дослідники відзначають, за останнє десятиліття в Україні створена нормативно-правова база соціально-правового захисту дитинства, дитячого і молодіжного руху, яка ґрунтується на Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, міжнародних договорах, угодах. Разом з тим багато із передбачених у нормативно-правових документах державних заходів залишаються нереалізованими у повному обсязі. Такий стан справ створює низку проблем і соціальних загострень у сфері розвитку молодіжного руху, організації змістовного дозвілля молодого покоління [9].

Зрозуміло, що наявність цих проблем накладає певний відбиток на виховну діяльність дитячих об'єднань. Проте, незважаючи на труднощі та проблеми, вони зміцнюються, розширюються, продовжують розвиватися, поступово перетворюючись на невід'ємну складову українського суспільства як необхідний інструмент виховання підростаючого покоління.

Література

1. Алиева Л. В. Становление и развитие отечественного детского движения как субъекта воспитательного пространства : дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Алиева Людмила Владимировна. – М., 2002. – 322 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.

Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади : наук. видання. – 2003. – 280 с.

3. Головатый Н. Социология молодежи : курс лекций / Н. Головатый. – К. : МАУП, 1999. – 224 с.
4. Головенько В. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів) / В. Головенько. – К. : А. Л. Д., 1997. – 160 с.
5. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого і сучасного : довідник-посібник / Р. М. Охрімчук, Л. В. Шелестова, О. В. Кравченко та ін. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 256 с.
6. Коляда Н. М. Дитячий рух як інститут соціалізації дітей та підлітків / Н. М. Коляда // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К., 2009. – 568 с.
7. Литвак Р. А. Педагогические основы деятельности детских общественных объединений в современных условиях : дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.06 / Литвак Римма Алексеевна. – Екатеринбург, 1997. – 389 с.
8. Лісовець О. В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями : дис. ... канд. наук : спец. 13.00.05 / Лісовець Олег Васильович. – К., 2008.
9. Панагушина Ольга Євгеніївна. Соціалізація підлітків у діяльності молодіжних організацій : дис. ... канд. наук : спец. 13.00.05 / Панагушина Ольга Євгеніївна. – Луганськ, 2008.
10. Романовська Л. І. Соціально-психологічні засади діяльності дитячих громадських об'єднань як інституту соціального виховання / Л. І. Романовська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 3. – С. 4–9.
11. Як сформувати світоглядну позицію особистості в дитячому об'єднанні : метод. посіб. / О. В. Пашенко, Н. В. Чиренко, К. І. Чорна та ін. ; наук. ред. Т. К. Окушко. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. – 200 с.